

ВАЛЕНТИНА ВАСИЛІВНА РУБАН

(30.06.1940 – 05.12.2014)

5 грудня 2014 року відійшла у вічність Валентина Василівна Рубан — доктор мистецтвознавства (1991), заслужений діяч мистецтв України (1994), член-кореспондент Національної академії мистецтв України (1997), головний науковий співробітник відділу образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

Валентина Василівна народилася 30 червня 1940 року на теренах такого буремного нині краю — у с. Хлібодарівка Волноваського району Донецької області. Після закінчення десятирічки в сусідньому селищі Донське два роки пропрацювала на місцевому хіміко-металургійному заводі. У 1959 році вступила на щойно заснований факультет теорії та історії мистецтва Київського державного художнього інституту. Разом з О. Д'яковою, В. Орловим, О. Касіян, С. Смолинським, В. Зененко, О. Шамраєвим та Н. Ейдельмант 1964 року була серед перших випускників-мистецтвознавців цього славетного навчального закладу.

Понад десять років Валентина Василівна віддала видавництву «Радянська школа», у якому працювала редактором художньої редакції та старшим спеціальним редактором редакції естетичного виховання (1963–1974), підготувавши низку підручників з образотворчого мистецтва, книжок серії «Учням про прекрасне». У 1971–1974 роках викладала курси російського та радянського мистецтва у своїй *alma mater*.

З 1974 року доля Валентини Василівни була нерозривно пов'язана з відділом образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР (нині — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України), де вона спочатку навчалася в аспірантурі (1974–1977), а згодом обіймала посади молодшого (1977), старшого (1983), провідного (1991) та головного (2000) наукового співробітника. Продовжуючи закладені Д. Щербаківським, Ф. Ернстом, М. Гембаровичем і П. Білець-

ким традиції, Валентина Василівна сконцентрувала свої зусилля на дослідженні одного з найяскравіших жанрів вітчизняного образотворчого мистецтва — портрета. У 1979 році в Науково-дослідному інституті теорії та історії образотворчого мистецтва Академії мистецтв СРСР успішно захистила кандидатську дисертацію «Український радянський портретний живопис: тенденції розвитку», а 1990 року в Академії мистецтв СРСР — докторську дисертацію «Український портретний живопис кінця XVIII — другої третини XIX століття». Ще до здобуття ступеня кандидата наук опублікувала першу монографію — «Український радянський портретний живопис» (1977), а невдовзі — альбом «Портрет у творчості українських живописців» (1979). Утім, справжнє визнання прийшло до неї після видання панорамних монографічних досліджень «Український портретний живопис першої половини XIX століття» (1984), «Український портретний живопис другої половини XIX — початку XX століття» (1986), «Забуті імена. Розповіді про українських художників XIX — початку XX століття» (1990), що мали широкий резонанс не лише в Україні, але й далеко за її межами. Титанічні джерелознавчі пошуки дозволи дослідниці вписати в культурний контекст низку невідомих імен, опукліше охарактеризувати доробок призабутих чи малознаних майстрів, повному осмислити творчість корифеїв, серед яких вирізнялася постать Тараса Шевченка. Згадані праці, що не втратили актуальності донині, вражають не лише огромою постатей і творів, але й глибиною осмислення матеріалу, вдалою систематикою різноманітних напрямів і тенденцій — від барокових ремінісценцій до модерних рухів XX ст.

Крім дослідження історії мистецтва XVIII—XIX ст., Валентина Василівна зажди цікавилася творчістю сучасних художників, про що свідчать упорядковані нею альбоми й каталоги виставок, присвячені Анатолію Петрицькому, Віктору Шаталіну, Григорію Довженку, Миколі Попову та ін. Поряд із численними статтями у

фахових виданнях («Искусство», «Образотворче мистецтво», «Советское искусствознание» тощо), вона активно популяризувала українське мистецтво в періодиці (від столичної «Культури і життя» до американської «Свободи»), виступала на відкриттях виставок, у радіо- і телепрограмах. За статті «В контексті часу. Про деякі особливості портретного живопису в українському мистецтві» та «Живописні скарби Лебедина» 1987 року її було відзначено Республіканською премією ім. О. Білецького в галузі літературно-художньої критики одночасно зі славетним земляком Іваном Дзюбою.

Вагомим підсумком багатолітнього комплексного дослідження вітчизняної художньої культури стали розділи Валентини Василівни про образотворче мистецтво XIX ст. в четвертому томі «Історії українського мистецтва» (2006) та першій книзі четвертого тому «Історії української культури» (2001). За останню з цих робіт її було відзначено Державною премією України в галузі науки та техніки.

Кілька останніх десятиліть Валентина Василівна напружено працювала над трилогією «Мистецькі роди України», у якій уперше масштабно порушила питання ролі династій у розвитку національної художньої культури. У першому томі — «Василь Кричевський», що вийшов у світ 2004 року, вона не обмежилася детальним аналізом доробку видатного майстра, а створила епічне полотно українського мистецького й національно-культурного життя кінця XIX — першої половини XX ст., у контексті якого творив і водночас яке творив Василь Кричевський. До останніх днів продовжувала працювати у видавництві «Криниця» над другим томом — «Федір Кричевський», що присвячений одній зі знакових постатей вітчизняної живописної культури XX ст., до якої зверталася ще в дипломній роботі.

Багато років дослідниця плідно співпрацювала з німецьким виданням «Allgemeines Künstlerlexikon» (Мюнхен; Лейпциг), підготувавши для нього десятки статей про українських мистців.

Валентина Василівна була не з тих, хто замикається в науковій роботі. Вона брала активну участь у художньому й громадському житті, зокрема як член Спілки художників, Художнього фонду СРСР, Республіканської комісії з мистецтвознавства й критики, заступник голови Товариства охорони пам'яток історії і культури, член правління товариства «Знання».

Надзвичайно багато уваги, сил і часу Валентина Василівна приділяла вихованню наукової зміни, керувала підготовкою дисертаційних праць, опонувала на захисті кандидатських і докторських досліджень, працювала в низці спеціалізованих учених рад, була членом та заступником голови Експертної ради ВАК

України. Не минуло тижня, щоб до неї за консультаціями не зверталися співробітники музеїв з різних куточків України та зарубіжжя, з якими вона щедро ділилася знаннями й досвідом.

Валентина Василівна, дивовижним чином поєднуючи скромність і авторитетність, товариськість і принциповість, толерантність і вимогливість, захопленість і виваженість, була і залишається для колег взірцем безупинного служіння обраній справі.

Вічна пам'ять.

Колектив ІМФЕ ім. М. Т. Рильського
НАН України